

pozicijos) ir siaurąja (kaip politinės doktrinos) sąvokas.

Nematau “neaiškumo” ir “susidvejimo”, kaip kad teigia autorius (p. 34), remdamasis Mykolo Rōmerio autoritetu, kad 1903 m. LDP programos projekte daugiausia dėmesio skiriama vietinio valdymo demokratizacijos klausimams ir sykiu pasisakoma už “visaluominio” Lietuvos seimo sušaukimą. Autorius teigia, kad tai lėmė noras išsaugoti partijoje “nuosaikiuosius elementus”. Iš tikrųjų tai gal ir turėjo tam tikros reikšmės. Bet apskritai, tai galima aiškinti, kaip artimos ir tolimesnės perspektyvos uždavinius. Juk projekte apie Lietuvos valstybingumą kalbama kaip apie idealą, arba, kitaip sakant, apie teiginį, kuriuo remiantis reikia šviesti liaudį, kad, atėjus laikui, ji būtų bent minimaliai tam pasirengusi.

Manau, nelabai įtikina aukščiau minėtas R. Miknio aiškinimas dėl partijos pavadinimo (iš *Lietuvių* į *Lietuvos*) pakeitimo 1906 m. Mano nuomone, pilietiškumo principo akcentavimą ir su tuo susijusį partijos pavadinimo pakeitimą lėmė ne programinių nuostatų pasikeitimas (jo šiuo konkrečiu klausimu ir nematyti, juoba, kad partija dar ir neturėjo priimtos programos, nors to meto situacijoje tai buvo neesminis dalykas), o 1905 m. atsiradusi reali Lietuvos autonomijos viltis, sąlygojusi ir programinių nuostatų kitimą.

Telieka apgailestauti, kad knygoje nebandyta paaiškinti, kodėl LDP, po 1905 m. turėdama siauresnes visuomeninės veiklos galimybes nei krikščionys demokratai, sėkmingiau už juos dalyvaudavo rinkimuose į Rusijos Valstybės dūmą.

Rimanto Miknio monografija yra tikrai solidus LDP istorijos veikalas. Manau, kad jis vertas ne tik istorikų ir politologų dėmesio. Daug pamokančio jame rastų ir dabartiniai Lietuvos politikai.

ANTANAS KULAKAUSKAS

PIRMOJI KNYGA APIE EUROPOS BENDRIJĄ LIETUVIŠKAI*

Pagaliau lietuviškai pasirodė pirmoji studija apie Europos integraciją. Tai tik vertimas, o ne originalus darbas, tačiau pradžia

*Allan M. Williams, *Europos Bendrija*. - Vilnius: Alma Litera. - 1996. - 279 p.
- Iš anglų kalbos vertė Valentinas Mitė ir Gediminas Vitkus; įžanginis straipsnis *Europos Bendrija vidaus ir globalinio plėtojimosi kontekste* Gedimino Vitkaus.

padaryta. Dėl to pirmiausia reikėtų padėkoti Atviros Lietuvos fondui už iniciatyvą ir finansinę paramą, knygos vertėjams, Gediminui Vitkui, baigusiam versti ir suredagavusiam Valentino Mitės pradėtą vertimą bei parašiusiam knygai trumpą pratarbę, taip pat leidyklai *Alma Litera*, operatyviai išleidusiai šią knygą. Šiuo knygos vertimu pradėtas su Europos integracija susijusios lietuviškos teminės kūrimo darbas.

Ši Allano M. Williamso, Exceterio (Didžioji Britanija) Vakarų Europos studijų centro direktoriaus knyga nėra įvadas į Europos Bendrijos (EB) ar Europos integracijos studijas. Tokio pobūdžio literatūros neišlepintiems Lietuvos skaitytojams dar prireiks paprastesnės savo turiniu, struktūra ir akademinio aparatu knygos apie EB (Europos Sąjungos (ES)) tikslus, institucijas, politiką įvairiose srityse, teisę ir kitus dalykus. Tačiau ši knyga bus reikalinga tiems, kurie jau dabar domisi Europos integracijos proceso raida ir prieštaravimais, globalinių ekonominių veiksnių įtaka, integracijos strategijos kaita. Kitaip tariant, šios knygos skaitytojui prireiks pradinių žinių apie Europos integraciją. Šią spragą turės užpildyti kitos knygos. Tai, žinoma, nereiškia, kad šiuo leidiniu negalės naudotis tie, kas tik pradeda studijuoti EB ir Europos integraciją. Knygoje galima rasti glaustai ir struktūruotai pateiktų svarbiausių žinių apie EB istoriją, steigiamąsias EB ir ES sutartis, EB institucijas, jų sprendimo priėmimo mechanizmus, pagrindines EB problemas.

Autorius Europos integraciją nagrinėja iš ekonominės geografijos perspektyvos. Konkretus jo atskaitos taškas - EB erdvės formavimasis. Tai dėkinga perspektyva, leidžianti į EB vystymąsi pažvelgti integruotai, nenukrypstant į pernelyg detalų institucijų ir konkrečių jų veiklos rezultatų nagrinėjimą. EB erdvės formavimasis priklauso ne vien nuo vidaus, bet ir nuo išorinių veiksnių. Visa Europos integracijos istorija knygoje atsiveria kaip sudėtingos šių dviejų faktorių grupių dinamikos rezultatas. Vidiniai faktoriai pirmiausia susiję su pačių Vakarų Europos valstybių plėtra, jų vidaus politika bei tarpusavio santykiais, o išoriniai - su globalinėmis tendencijomis, pasireiškusiomis ekonomikos internacionalizacija, tarpusavio priklausomybės, paslaugų sektoriaus santykinio svorio bendrajame nacionaliniame produkte (BNP) didėjimu, kapitalistinės ekonomikos vystymosi ciklais, atskirų valstybių įtakos (pirmiausia JAV) tarptautinėje sistemoje kitimu.

Nors autorius ir teigia, kad Europos integracijos istorijoje vie-

nodai svarbios buvo abi šios veiksmų grupės, perskaičius šią knygą atrodo, kad Europos integracijos procesų dinamiką labiau veikia ne vidinė integracijos logika (būtinės ekonominės integracijos stadijos: laisvos prekybos zona – muitų sąjunga – bendra prekybos politika – ekonominė sąjunga – valiutų sąjunga) ir net ne pačių Vakarų Europos valstybių siekis šiame subkontinente išsaugoti taiką ir stabilumą, o globalinės ekonominės ir politinės tendencijos. Europos Bendrijos kūrimąsi sunku įsivaizduoti be šaltojo karo, Rytų – Vakarų konfrontacijos linijų kaitos ir JAV suinteresuotumo stabilumu ir gerove Europoje kitimo konteksto. Vėlesnės integracijos tempą, savo ruožtu, greičiau diktavo pasaulinės ekonomikos konjunktūra, o ne EB valstybių-narių interesai ar jų vidaus politikos specifika. Tai aiškiai matyti iš integracijos intensyvėjimo ir lėtėjimo periodų aprašymo. Knygos autorius mano, kad integracinio optimizmo viršūnė buvo 1972 m. Tuomet EB vyriausybės vadovai bendrame komunikate pareiškė įsitikinimą, kad 9-ame dešimtmetyje bus baigta formuoti vidaus rinka, bus įvesta bendra valiuta ir centrinis bankas. Kaip žinoma, bendros rinkos formavimas baigtas tik 1992 m., o dėl bendros valiutos ir centrinio banko nesutariama ir dabar, nors Maastrichto sutartyje dėl ES steigimo buvo fiksuota vėliausia bendros valiutos įvedimo data - 1999 m. Tačiau vėliau kilo naftos krizė ir bendra ekonomikos recesija. Prasidėjo stagnacijos periodas, kurį nutraukė tik devintojo dešimtmečio vidurio ekonominis pakilimas, susijęs su vidaus rinkos formavimo programa. Šio suaktyvėjimo rezultato, Maastrichto sutarties realizavimą sunkino vėl sulėtėjęs ekonomikos augimas.

Tezę apie išorinių veiksmų svarbą Europos integracijos procesui pritaikius mums tokiam aktualiam ES plėtimosi į Vidurio ir Rytų Europą (VRE) procesui, galima padaryti keletą ne visai tradiciskų išvadų. Viena vertus, netolygią ir komplikuoatą ES išsiplėtimo politiką galėjo sąlygoti ne tiek ES valstybių-narių interesų skirtumas (Šiaurės–Pietų konfliktas, skirtingi ES ateities modeliai), kiek ekonominė konjunktūra bei ES nesėkmės globaliniame prekybos fronte. Tai liudija ir sulėtėjęs ES valstybių-narių ekonomikos augimo tempai, ir didžiulis nedarbas. Kita vertus, impulsas šiam išsiplėtimo procesui gali ateiti ne iš pačios ES, panirusios į savo vidaus problemas, bet iš išorės, konkrečiai iš JAV. Nepaisant visų po šaltojo karo prasidėjusių kalbų apie izoliacionizmą JAV, ši supervalstybė vis dar suinteresuota taika ir stabilumu Europoje. Eu-

ropos integracijos istorija liudija, kad kartais šis suinteresuotumas yra aktyvesnis ir efektyvesnis kaip tik JAV, o ne Vakarų Europoje. Konkrečiai tai gali reikšti, kad dabar vykstantis ES išsiplėtimo į VRE procesas gali būti tik sudedamoji NATO išorinių ir vidaus reformų proceso dalis.

Šioje knygoje pateikta daug įdomių faktų, skaičių, atspindinčių daugelio Vakarų Europos šalių raidą po Antrojo Pasaulinio karo. Joje galime rasti samprotavimų apie integracijos apskritai ir integracijos į ES konkrečiai naudą ir privalumus, galinčius būti aktualiais ir mums. Kaip rašo A. Williamsas, "narystė EB aiškiai nebuvo nei panacėja nuo nacionalinės ekonomikos bėdų, nei formulė, užtikrinanti ekonominę plėtotę" (p. 86). Tokia išvada Lietuvos integracijos į ES entuziastus nuteiks nelabai maloniai. Bet autoriaus pateikti duomenys suteikia ir šiokių tokių vilčių. Pavyzdžiui, mažiau išsivysčiusių šalių, įstojusių į EB, rodikliai pagerėjo. Konkrečiai, Airijos BNP 1973-1983 m. didėjo greičiau, nei kitų EB šalių.

Pirmosios knygos apie EB pasirodymas lietuviškai, praėjus jau penkeriems metams nuo Lietuvos ir ES diplomatinių santykių užmezgimo bei ketveriems - nuo rimtų kalbų apie Lietuvos tikslą siekti narystės ES, rodo, kad Lietuvoje link Sąjungos daugiau judama žodžiais, o ne darbais. Dažnai visa Lietuvos integracijos į ES strategija baigiasi nesikeičiančiomis deklaratyviomis formulėmis. Ne tik šis, bet ir daug kitų faktų liudija, kad narystės ES elementas kol kas neintegruotas į realią Lietuvos valstybės politiką. Todėl, matyt, dar teks ilgokai laukti, kol darbais šioje visuomenės informavimo srityje galės pasigirti valstybės institucijos, o ne privatūs fondai, ir kol integracijos į ES tikslas nemažai daliai Lietuvos piliečių atrodys ne įtartina politinio elito idiosinkrazija, o esminius valstybės interesus atliepanti idėja.

KLAUDIJUS MANIOKAS

HANNAH ARENDT: TARP FILOSOFIJOS IR POLITIKOS*

Hannah Arendt (1906-1975) sulaukė tik pačios šiuolaikinės politinės filosofijos suklestėjimo laikotarpio, prasidėjusio nuo J.

* H. Arendt. *Tarp praeities ir ateities*. - Vilnius: Aidai. - 1995. - 335 p. - Iš anglų kalbos vertė Arvydas Šliogeris.